Galimas daiktas, kad Jakštaičių „Pilikė" yra ne gynybinio pobūdžio paminklas, o kokių nors su senaisiais tikėjimais susijusių apeigų vieta, arba tikroji pilikė yra jau nuplauta upelio ir jos vardu vadinamas tik aukštumos kraštas ties buvusiu piliakalniuku.

MITOLOGINIŲ AKMENŲ TYRINĖJIMAI RYTŲ LIETUVOJE 1972 METAIS

VYTAUTAS URBANAVIČIUS

1972 m. Lietuvos TSR Mokslų akademijos Istorijos instituto archeologai tęsė mitologinių akmenų aplinkos tyrinėjimus. Rytinėje Lietuvos TSR dalyje buvo kasinėta dar 4 tokių akmenų aplinka.

Meduoliškių k. akmuo su „velnio pėda". Akmuo yra Zarasų raj. Suvieko apyl. Meduoliškių kaime, apie 5 m į pietus nuo Stasio Andriuškevičiaus pirties kampo, pelkėtoje pievoje, per kurią teka vasarą išdžiūvantis upeliukas. Akmuo 75×50 cm dydžio. Iš žemės matyti tik pati jo viršūnė. Akmens viduryje yra pailgas dešinės pėdos formos įdubimas, pirštais nukreiptas į šiaurės rytus. Įdubimo ilgis 16 cm, plotis 8 cm, gylis apie 7 cm.

1972 m. rugpiūčio mėn. iškasta 4×4 m didumo perkasa.

Prie rytinio akmens pakraščio, pačiame žemės paviršiuje, rasta anglių—laužo liekanos. Laužas nesenas, žemėmis dar ne visas užneštas. 30—40 cm gilumoje visoje perkasoje rastas šviesus nejudintas gruntas. Jokių daiktų prie akmens nerasta.

Atkasto akmens aukštis apie 55 cm.

Molėtų „bažnyčia". Molėtų raj. Lakesos apyl. Padabužio k., prie pat lauko keliuko, jungiančio Molėtų—Vilniaus plentą su Molėtų—Ukmergės vieškeliu, yra akmuo, vadinamas aukuru. Tai apie 105 cm skersmens cilindro formos granitas, kurio aukštis 50—85 cm (viena akmens pusė žemesnė). Viršutinėje akmens plokštumoje, kurios briaunos jau gerokai apskaldytos, iškaltas kiaušinio formos plokščiadugnis įdubimas. Jo didumas 33×28 cm, gilumas 6—10 cm.

Dabar akmuo stovi į šiaurę nuo minėto keliuko, tuo tarpu anksčiau jis, paverstas ant briaunos, buvęs į pietus nuo to keliuko, apie 8 m nuo dabartinės vietos. Senąją akmens vietą parodė buvęs Utenos kraštotyros muziejaus direktorius K. Keras.

Pasakojama, kad toje vietoje anksčiau stovėjusi pirmoji Molėtų bažnyčia, kurią sudeginę švedai. Po to jau mūrinė bažnyčia buvo pastatyta pačiuose Molėtuose. Dubenuotas akmuo esąs iš tos pirmosios bažnyčios švęstam vandeniui laikyti. Pati „bažnyčios" vieta — tai slėnis, kurio pietrytiniame ir šiaurės vakariniame pakraščiuose yra dvi gilios daubos. Akmuo stovi sąsmaukoje tarp šių daubų.

Dar 1971 m. rugpiūčio mėn. aplink akmenį iškasta 4×4 m didumo perkasa. 25 cm gilumoje rastas nejudintas gruntas.

1972 m. rugpiūčio mėn. kasinėjimai pratęsti senojoje akmens stovėjimo vietoje. Iškastos 9 perkasos, kurių bendras plotas 108 m^2.

Tik nuėmus armenį, aptiktas akmenų grindinys, aplink kurį ėjo anglių juosta. Tarp anglių rasta sudegusio granito nuoskalų. Ir pagal spalvą, ir pagal struktūrą šios nuoskalos labai panašios į dubenuotąjį akmenį ir, atrodo, yra jo dalis. Dubenuotojo akmens greičiausiai stovėta ant minėto akmenų grindinio. Akmenys čia sukrauti apie 20 cm gylio duobėje, dviem sluoksniais. Duobės pakraščiais kūrenta ugnis. Taip laužavietėje galėjo atsirasti granito nuoskaldos.

Jokių dirbinių laužavietėje nerasta.

Keliose vietose išryškėjo apie 30 cm skersmens dėmės su degėsių pėdsakais. Atrodo, tai būta stulpų, kurie į žemę įkasti apie 75 cm. Kokios nors sistemos stulpai nesudarė, jų paskirtis neišaiškinta.

Vienoje perkasoje, dirvoje, nuimant viršutinį žemės sluoksnį, rastos 2 nedidelės puodų šukės ir žalvarinis kriaušės formos žvangutis. Šie daiktai su laužaviete ryšio neturi.

Trumponių „Laumių bliūdas". Tai dubenuotas akmuo, esantis Molėtų raj. Virintos apyl. Trumponių kaimo laukuose, slėnio, per kurį teka išdžiūvantis upeliukas, vakariniame šlaite. Aplink būta didelio ąžuolyno. Vieta tebevadinama Tumo miškeliu, nors dabar aplink ariamas laukas. Aplink jį palikta neariama apie poros metrų pločio ežia. Akmuo iš žemės išlindęs apie 30 cm. Jis netaisyklingo cilindro formos, apie 1 m skersmens. Jo centre iškaltas netaisyklingo apskritimo formos dubuo, kurio skersmuo 38—41 cm, gilumas — 5—5,5 cm.

1972 m. rugpiūčio mėn. aplink akmenį iškasta bandomoji perkasa.

Iš pradžių perkasos dydis buvo 4×4 m, o šiaurės vakariniame kampe atradus duobės kontūrus, pratęsta iki 4,8×4,8 m. Dešinėje perkasos dalyje, jau 35—40 cm gilumoje, aptiktas nejudintas baltžemis. Šiame gylyje rastas ir akmens pagrindas. Akmens aukštis iš pietų pusės 70 cm, iš šiaurės apie 50 cm. Kad lygiau stovėtų, iš šiaurės pusės po juo pakištas kitas, kiek smulkesnis akmuo.

Į šiaurės vakarus nuo dubenuotojo akmens aptikta apie 1,8×1,6 m didumo netaisyklingos formos duobė, primesta granito nuoskalų. Granitas rausvos spalvos, atrodo, nuskeltas nuo dubenuotojo akmens. Tarp nuoskalų rasta anglies gabalėlių ir pelenų, kurie sudarė apie 0,5 cm storio sluoksnį, einantį puslankiu duobės pakraščiais. Dalis granito nuoskalų taip pat sudegusios. Duobės gilumas baltžemyje apie 30 cm, o nuo dabartinio žemės paviršiaus apie 70 cm. Jos dugnas užpildytas juodžemiu. Pati duobė yra į apačią siaurėjančiu dugnu.

Nei dirbinių, nei puodų šukių, nei kaulų duobėje nerasta.

Pikeliškių dubenuotas akmuo yra Vilniaus rajone, prie pat kelio Pikeliškės—Maišiagala, šiaurinėje kelio pusėje, prie antrojo kilometrinio stulpo nuo Vilniaus—Molėtų plento.

Akmuo įsmigęs į pievą, kurioje polaidžių metu laikosi vanduo. Pats akmuo yra netaisyklingo cilindro formos, jo aukštis pietų pusėje 0,8 m, šiaurės pusėje apie 1 m. Viršus ovalinis, 1,2—1 m skersmens, ovalas ištęstas rytų—vakarų kryptimi. Arčiau šiaurinio pakraščio iškaltas netaisyklingo apskritimo formos apie 45 cm skersmens dubuo, kurio pakraščiai kiek gilesni, vietomis siekiantys iki 7 cm. Šio dubens centre iškaltas kitas mažesnis, apie 16 cm skersmens, įdubimas, savo gyliu prilygstantis didžiojo dubens pakraščiams.

1972 m. rugpiūčio mėn. aplink akmenį buvo iškasta 4×5 m didumo perkasa, vienu šonu prieinanti prie pat kelio. Didesnioje perkasos dalyje, vakariniame gale — 60 cm, o rytiniame gale — 20—30 cm gylyje, rasta nejudintas gruntas. Tik į pietvakarius nuo akmens rasta apdegusių granito nuoskalų, kurios, atrodo, yra dubenuotojo akmens dalys, ir pavienių anglies gabaliukų. Akmens nuoskalų plotelis, kurio plotis apie 1,8 m, paėjo po perkasos kraštu į kelio pusę. Perkasos pratęsti čia nėra galimybės. Tačiau ir pratęsus, vargu ar čia būtų įmanoma ką nors konkretesnio pasakyti, kadangi iki minėtų nuoskalų, atrodo, buvo prisikasta, tiesiant kelią — tarp nuoskalų ir anglių rasta sudaužytų butelių šukių.

Perkasa tik parodė, kad į pietvakarius nuo dubenuotojo akmens buvusi laužavietė, kurios pakraščiai, o, gal būt, ir dugnas buvo iškloti akmens nuoskalomis. Tai rodytų apdegę tų nuoskalų likučiai, vietomis granitas tiesiog suaižėjęs (dubenuotas akmuo iškaltas iš rausvo granito). Akmuo, atrodo, iš savo vietos neišjudintas: po juo rasta vietomis pakaišytų mažesnių akmenų, kad jis lygiau stovėtų.

Jokių dirbinių, puodų šukių bei gyvulių kaulų prie akmens nerasta.